

O.O. Leliukh-Stepanchuk. Emotional intelligence as a problem of psychological science. The article is devoted to the relationship description between cognitive and affective, learning the concept of "emotional intelligence" and its constituents. The article is devoted to the problem of the place of the phenomenon of emotional intelligence in the structure of the individual. The article contains an analysis of the research of this concept. The preconditions of occurrence of the concept of "emotional intelligence" in psychological science are analyzed. The author also presents the evolution of scientific research dedicated to the development of intelligence theories and the exploration of its components. The views of domestic and foreign scientists on the definition of this phenomenon are outlined. Theoretical approaches to the definition of emotional intelligence were substantiated.

The key characteristics of emotional intelligence are studied, in particular: the ability to control emotions, the ability to self-regulate emotional states, emotional awareness and empathy.

Includes a survey of psychological works, where human cognitive and emotional spheres are differentiated for the first time, and their role in cognition and behavior regulation is considered and discussed. The paper reflects scholars' views on the relation between affective and cognitive personality spheres, and the importance of emotional regulation for cognitive activity is proved. It is proved that emotional intelligence plays a prominent role in the development of personality of children. The article outlines the prospects for further research in this field of study.

Key words: emotions, emotional intelligence, affection, emotional imagination, emotional thinking.

Отримано: 25.12.2017 р.

УДК 159.923.2

Л.В. Мар'яненко

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Л.В. Мар'яненко. Емпіричне дослідження самореалізації особистості учня в процесі навчально-пізнавальної діяльності. У статті розглядаються умови досягнення учнем самореалізації. Зазначається, що необхідними є наявність високих духовного, морального і особистісного потенціалів. Виокремлюються якості, що блокують самореалізацію: мотивація уникнення невдач, певні невротичні відхилення, а саме: чутливість погроз щодо "я", формування невпевненості у собі. Також вказується на дефіцитарність, яка визначається як переживання дефіциту в задоволенні базових потреб. Емпірично підтверджується, що заперечує блокаду самореалізації інтернальність у сфері досягнень, конструктивна світоглядна самодетермінація, автономна каузальна орієнтація, висока організація сім'ї, інтерналізація вищих цінностей. Навпаки, посилюють блокаду самореалізації: безособова каузальна орієнтація, амотивувальна мотивація, тобто мотивація, спрямована поза діяльністю (термін Р. Райані і Є.Десі), превалювання зовнішньої мотивації (престиж, першість, матеріальна винагорода).

Ключові слова: Самореалізація, самодетермінація, самореалізаційний потенціал особистості, особистісний потенціал, сприятливі і несприятливі умови самодетермінації, блокада самореалізації, діагностика самодетермінації і самореалізації, кореляційний і факторний аналіз даних, якості, що підсилюють та гальмують блокаду самореалізації.

Л.В. Марьяненко. *Эмпирическое исследование самореализации личности ученика в процессе учебно-познавательной деятельности.* В статье рассматриваются условия достижения учеником самореализации. Для этого личность должна обладать высокими потенциалами: духовным, моральным, личностным, самореализационным. Выделяются качества, которые блокируют самореализацию, такие как мотивация избегания неудач, различные невротические отклонения личности, например: чувствительность к угрозам личностного "я", развитие неуверенности в себе. Среди факторов блокады самореализации отмечается и такое явление, как дефицитарность. Эмпирическим путём определены качества, уменьшающие блокаду самореализации (интернальность в области достижений, конструктивность мировоззренческой самодетерминации, автономная каузальная ориентация, высокая семейная организация, интернализация высших семейных ценностей). По данным факторного анализа, усиливают блокаду самореализации безличностная каузальная ориентация, амотивирующая мотивация (мотивация, дезорганизовывающая деятельность); преобладание внешней мотивации (престиж, первенство, материальное поощрение) – терминология Р. Райана и Э. Деси.

Ключевые слова: самореализация, самодетерминация, личностный потенциал, самореализационный потенциал, благоприятные и неблагоприятные условия самодетерминации, блокада самореализации, диагностика самодетерминации и самореализации личности ученика в процессе познавательной учебной деятельности, корреляционный и факторный анализы данных, качества усиливающие блокаду самореализации; качества, снимающие блокаду самореализации.

Актуальність. Набуття самореалізації учня в процесі навчання, а саме – діяльнісної самореалізації – ця проблема залишається актуальною як для педагогів, які намагаються досягти високої успішності своїх учнів, так і для психологів, які займаються науковими розробками, оскільки проблема самореалізації залишається не вивченою до кінця. Існує багато теорій, теоретичних і практичних розробок, але й досі постають нерозв'язані питання, як побороти невпевненість, внутрішню загальмованість і блокаду саморозкриття здібностей, як досягати вміння проявити свої таланти, розкрити повністю свій творчий потенціал.

Психологічна розробка проблеми. Самореалізація пов'язана із самотрансценденцією, із самодетермінацією, самоздійсненням. Самореалізація особистості спирається на її потенціал, можливості і здібності. Глибинні умови самореалізації – це і можливості, і позитивні риси. Для самореалізації є необхідними: потреба в ній і адекватне самоствавлення. Само-

реалізація має змістові, процесуальні і результативні складові. Вона передбачає цілісність особистості і високі досягнення. Самореалізація вимагає від особистості суб'єктності і активності. Визначальний мотив при самореалізації – це досягнення (Леонтьєв Д.О., 1994) [13, с. 156-176]. Самореалізація перебуває у диспозиції із квазісамореалізацією. Самореалізація має розвивальний ефект. Важливим для самореалізації є пізнання і пізнавальна активність. Визначаються дві форми самореалізації: персоналізація і культуралізація. Має бути і самореалізаційний потенціал особистості: активність, розвиток, інтеграція, самодетермінація, саморегуляція, самовдосконалення, цілісність. Крім самореалізаційного потенціалу дослідники виокремлюють особистісний потенціал, до його складу відносять самодетермінацію, самовизначення, накопичення досвіду. Рівні самореалізації є такими: індивідуально-виконавський, соціально-рольовий, рівень досягнення сутнісної автентичності. Виокремлюється дві форми самореалізації: внутрішня і зовнішня, а також три її види: діяльнісна, особистісна, соціальна. Діяльнісна самореалізація характеризується досягненням компетентності як мінімум. При соціальній самореалізації відбувається гуманітарна місія особистості. При особистісній самореалізації відбувається саморозкриття особистісного потенціалу, самовдосконалення, досягнення особистісного зростання (Кудінов С.І., 2007) [11, с. 337-346]. Особистісний потенціал містить у собі такий набір якостей: відповідальність, допитливість, товарицькість, працьовитість, наполегливість, ініціативність, ерудицію, креативність. Рівні самореалізації виокремлюються різними цінностями, сформованістю або відсутністю самодетермінації. Сенси детермінують самореалізацію репродуктивно-адаптивного типу, а цінності – продуктивно-понадаптивного типу. Визначаються такі показники професійно-діяльної самореалізації педагога: а) пізнавальна активність, самодетермінація, сформованість образу світу; б) взаємодія з колегами, соціально-професійна активність; в) відкритість, зростання і самозбагачення досвіду (Галажинський Е.В., 2008) [1]. Термін самодетермінація набуває значення самоспричинення, а самореалізація має смисл самоздійснення, самовтілення особистісного буття. Перед самореалізацією особистості має здійснитися самодетермінація – самоспричинення, потім – самореалізація і, насамкінець особистісний саморозвиток. Формами саморозвитку є самовдосконалення, самоактуалізація і самореалізація. Критеріями самодетермінації визначаються: відчуття свободи, самостійність вибору, спонтанність, креативність, зацікавленість. За умови досягнення особистісного статусу творчої індивідуальності відбувається генералізація самореалізації у різних сферах діяльності (Куценко-Лада Г.В., 2013) [12, с. 69-110]. Готовність до самореалізації включає в себе усвідомлення власних можливостей, спрямованість на самореалізацію, творчі здібності, операційну базу

самореалізації, а також досвід, настанови, диспозиції. Виокремлюються такі етапи самореалізації: потреба в самореалізації, загальна чутливість до проблем і знайдення протиріч, здатність знайти проблему, активність, результат (успіх, високі досягнення) (Горностаї П.П., 2004) [2, с. 105-110]. Самореалізація забезпечується: прагненням до саморозвитку; прагненням до саморозкриття власного потенціалу; оцінкою власних ресурсів; наявністю життєвих цілей та їх реалістичністю (Гупаловська В.А., 2002) [3, с. 100-110]. Визначається така структура особистісної самореалізації: цілі, цінності, смисли, усвідомлення життєвого шляху, перспектива майбутнього, мотивація самореалізації, самоствалення особистості, самоефективність та автономія, розуміння свого потенціалу, віра в свої можливості, здатність до контролю і до оцінки своїх досягнень і перспектив, соціальна активність (Сердюк Л.З., Шамич О.М., 2017) [24, с. 164-173].

Психологічна структура самодетермінації складається з таких компонентів: оцінно-смысловий, рефлексивний, самореалізаційний. Самодетермінація передбачає: потребу в досягненні, почуття вираженої індивідуальності, самосприйняття, самовизначення (Капустюк О.М., Пастушенко В.С., 2013) [9, с. 111-135].

Визначаються такі вияви особистісної самореалізації: уміння критично оцінювати себе, доволіно керувати вчинками, дотримуватися соціальних і особистісних норм. Без сформованості особистісної самореалізації неможливо досягти стану творчої індивідуальності. (Пенькова О.І., 2017) [20, с. 121-128]. Суспільній самореалізації для її здійснення допомагають пізнання і освіта і потреба бути потрібним суспільству (Шатирко Л.О., 2013). [27, с. 185-214]. Змінні діяльносної самореалізації у підлітків є такі: мотиваційно-ціннісна складова, локус контролю, спрямованість, атрибутивність, самоствалення, самоефективність, емоційне самопочуття в успішності та референтності, ефективність діяльності, залежність від усвідомлення ступеня самореалізації (Дзюбка Л.В., 2017) [6, с. 136-137]. До того, виокремлюються якості, що блокують самореалізацію будь-якого виду. Зокрема, вказується на дефіцитарність, яка визначається як переживання дефіциту в задоволенні базових потреб (Луньов В.Є. та співавтори) [7]. Суперечливість уявлень про діяльність і нетотожність цих уявлень і справжнього змісту діяльності блокують самореалізацію (Невмержицький В. М., 2009) [19, с. 144-147]. Невротичні відхилення також блокують самореалізацію: мотивація уникнення невдач, певні невротичні відхилення: чутливість погроз щодо "я", формування невпевненості у собі (Терещенко Л.А., 2017) [26, с. 116-117].

Проаналізувавши психологічну наукову літературу з проблеми самореалізації та здійснивши пілотажне дослідження самореалізації учня в навчально-пізнавальній діяльності, ми пропонуємо таку психологічну модель дослідження структурних компонентів самореалізації особистості учня.

По-перше, мотиваційний компонент самореалізації (потреба в самореалізації, спрямованість на самореалізацію; готовність до самореалізації; сформованість пізнавальної потреби і пізнавальних мотивів). Мотиваційний компонент самореалізації може вимірюватись за допомогою таких методик: методика "Потреба в досягненні" (автор Ю.М. Орлов); опитувальник на виявлення мотивів відповідальної поведінки (автор М.В. Савченко) [23]. По-друге, операційний компонент самореалізації (сформовані пізнавальні процеси, пізнавальні здібності). Вивчення операційного компонента самореалізації може здійснюватись за допомогою методики: опитувальник Ховарда Гардіера "Властивості мислення (інтелектуальні процеси)" та інших тестів на інтелектуальні і пізнавальні здібності [5]. По-третє, креативний компонент самореалізації (наявні творчі здібності, прагнення до творчих досягнень). Для вивчення цього компонента можливо використати методику: "Тест на діагностику креативності (автор – Тунік Е.Е.)" та ін. [5]. По-четверте, саморегуляційний компонент самореалізації учня у пізнавальній діяльності – самодетермінація, як вищий рівень саморегуляції; особистісне психологічне здоров'я, перевага мотивації успіху в порівнянні з мотивацією невдач. Визначення саморегуляційного компонента діяльній самореалізації може здійснюватися за допомогою наступних методик: методика "Види каузальної орієнтації" Р. Райана і Е. Десі; методика експрес-діагностики неврозу (К. Хека і Х. Хеса) [7, с. 232-234]; анкета на визначення самодетермінації "Світоглядна самодетермінація особистості учня та її деструкції", "Внутрішні умови самодетермінації учня у пізнавальній діяльності", "Зовнішні умови самодетермінації учня" (Мар'яненко Л.В., 2012) [15, с. 390-403]. Можна застосовувати особистісні опитувальники (Кеттела, Леонгарда-Шмішека), а саме – застосовувати ті шкали, які визначають психологічне здоров'я, дивлячись, щоб був не порушений вольовий компонент, відсутні сильно виражені акцентуації та психопатії. (Калітєєвська О.Р, 1997) [8, с. 231-238]. По-п'яте, особистісний компонент самореалізації учня (особистісний потенціал, тобто якості, що сприяють досягненню самореалізації: духовність, моральність, вольові якості) Методика "Потенціал особистості" [14, с. 94-97], а також методики "САТ", "САМОАЛ" [10]. По-шосте, результативний компонент самореалізації учня (досягнення визнання і успіху – середнього, високого або видатного рівня – за шкалою: неуспіх, низький успіх (квасісамореалізація), середній успіх, високий успіх (елементи самореалізації, творчі досягнення, суспільне визнання), видатний успіх (суспільне схвалення)). Цей компонент вивчається за допомогою загальних і спеціальних методик: приміром, методика "Самооцінка розвитку пізнавальної діяльності" та методики експертних оцінок на вимір успішності в навчанні, рівня розвитку навчально-пізнавальної діяльності (Мар'яненко Л.В., 2016) [18, с. 264-273].

Слід зазначити, що для дослідження самореалізації учня в пізнавальній діяльності можна підбирати не тільки запропоновані, але й інші, аналогічні методики, але вони мають відповідати змісту компонентів психологічної структури самореалізації. Результати високого і середнього рівнів за цими методиками засвідчують про сформованість діяльній самореалізації і учня в навчально-пізнавальній діяльності.

Як уже неодноразово зазначалося, самодетермінація відіграє найголовнішу роль у проявах самореалізації. Під самодетермінацією ми розуміємо такий психологічний глибинний феномен особистості, який вбирає в себе внутрішній світ особистості, внутрішні стани і риси характеру, через що особистість регулює у собі прояви автономності, активності, креативності з позиції найвищих для неї ціннісних і духовних орієнтацій – і, тим самим, за допомогою самодетермінації досягає самореалізації, чим забезпечує розвиток здібностей і власний саморозвиток [16, с. 199-220].

У мотиві діяльній самореалізації є планування на зміни, напрямок, на інтенсивність діяльності. Діяльній самореалізація має такі стадії розгортання: 1) актуалізація можливостей, виділення "Я-образу", усвідомлення інтересу, самооцінка зусиль, мети, потреб; 2) розгортання діяльності (індивідуалізація) – безпосередній процес діяння з допомогою самовираження; 3) розв'язання проблеми, її оформлення у вигляді результату, доступного оточенню для ознайомлення (соціалізація, культуралізація). Самореалізація оцінюється в критеріальній системі: успіх-неуспіх; визнання-критика.

Самореалізація учня в пізнавальній діяльності полягає в тому, що в навчальному і позанавчальному пізнанні учень проявляє себе у якісному виконанні навчально-пізнавальних завдань. Його пізнавальна діяльність при цьому досягає не тільки сумісної з учителем навчальної діяльності, але й, здебільшого, самостійного і творчого рівнів. Таким чином, щоб досягти розвитку і становлення пізнавальної діяльності, щоб ця пізнавальна діяльність розвивалась і надалі, її необхідно перевести в синергетичне поле самореалізації. З іншого боку, чим більш глибшою, більш самостійною і творчою стає навчально-пізнавальна діяльність учня, тим більшою й виразнішою, більш усвідомленою стає і його потреба в самореалізації. Для досягнення самореалізації у пізнавальній діяльності в учня обов'язково має бути розвинута потреба в творчості і відповідний комплекс рис мислення: самостійність, оригінальність, швидкість, проблемність тощо.

Самореалізація учня в процесі пізнавальної діяльності відбувається в самостійній постановці учнем мети пізнавальної діяльності, і в досягненні ним результату, причому успішного, навіть видатного, такого, що визнається оточенням як досягнення успіху. Самореалізація учня в навчально-пізнавальній діяльності включає в себе задум і втілення. Отже, в основу діяльній самореалізації покладається творча діяльність.

Вплив вищих світоглядних цінностей на пізнавальну діяльність зумовлюється світоглядом, картиною і образом світу. Прояв самодетермінації особистості в навчально-пізнавальній діяльності підносять цю діяльність на самостійний і творчий рівень. Цінностями самодетермінованої пізнавальної діяльності є мотиви істини, краси, добра (пізнавальні, естетичні і етичні потреби, тобто – цінності самоактуалізації). Самодетермінація сприяє самореалізації у пізнавальній діяльності завдяки глибинній ціннісній мотивації і духовному началу, які діють у поєднанні [17, с. 234-264].

Ми визначили два види самодетермінації: морально-етичний (душевний (безпосередність, простість, невихованість) та етикетний (світська вихованість)) і світоглядний (духовний). Види можуть поєднуватися і бути притаманні одній людині у складному варіанті. Також, на основі аналізу одержаних емпіричних та анкетних даних з проблеми самодетермінації, нами було описано чотири рівні розвитку самодетермінації пізнавальної діяльності: високий (духовний) середній (матеріалістичний, етикет), низький (відсутність світогляду) і деструктивний (окультний, деструкції світогляду). На нашу думку, високий рівень самодетермінації вміщує православний релігійний світогляд, а також православні образ і картину світу. При ньому учень усвідомлює і рефлексує вплив власних духовних (релігійних) цінностей на пізнавальну діяльність. Вищі духовні цінності (світоглядно-релігійні) впливають також і на креативний компонент пізнавальної діяльності, на вибір інформації, знань, їх запам'ятовування і застосування при вирішенні пізнавальних і творчо-пізнавальних задач. При цьому, перевагу в значущості одержують духовні цінності (любов до Бога, релігійна віра, релігійне пізнання). Душевні цінності (наука, любов, дружба, пізнання, спілкування) підпорядковуються духовним цінностям. А матеріальні цінності (престиж, статок, робота) займають в ієрархії цінностей підпорядковане місце. Отже, світоглядна самодетермінація пізнавальної діяльності впливає на саморегуляцію в ній таким чином, що досягається духовний, самоактуалізаційний рівень самореалізації. За таких внутрішніх умов обов'язково відбувається саморозкриття потенціалів, талантів, особистісних здібностей, досягнення високих результатів.

Мета нашого дослідження – розкрити феномен самореалізації учня в його пізнавальній діяльності, як за допомогою теоретичного аналізу, так і експериментальним шляхом. Гіпотезою дослідження виступає припущення, що досягнення діяльнісної самореалізації учня у навчальному і позанавчальному пізнанні передбачає сформованість усіх компонентів як пізнавальної діяльності, так і власне самореалізації, а також наявність певних особистісних якостей і мотиваційних утворень, головним з яких є самодетермінація, і які систематизують структуру самореалізації. Існують різні рівні самореалізації у пізнавальній діяльності, які залежать від різних рівнів самоде-

термінації особистості, а також від сукупності деяких диспозиційних рис, що визначають види самодетермінації. Є риси психологічного та особистісного нездоров'я, які блокують розкриття особистісного потенціалу і досягнення учнем самореалізації. Існують, навпаки, риси особистості, що сприяють досягненню і подальшого саморозвитку учнем самореалізації.

Експериментальний майданчик та емпіричне дослідження. Емпіричне дослідження відбувалося в ЗОШ №36 м. Києва. Учні 8-9 класів, вчитель – Жилкіна О.В. Представимо експериментальний майданчик нашого емпіричного дослідження, до якого увійшли наступні методики.

Діагностичні методики дослідження: авторські анкети "Самодетермінація особистісного пізнання", "Світоглядна самодетермінація та її деструкція". Показники: "самодетермінація пізнавальної діяльності", "конструктивна світоглядна самодетермінація", "деструкції світоглядної самодетермінації". Методика: "Самооцінка учнем рівня розвитку пізнавальної діяльності". Показники: мотиваційний, операційний, творчий компоненти пізнавальної діяльності, "світоглядна самодетермінація", "морально-етична самодетермінація", "самореалізація в пізнавальній діяльності". Показник "Самореалізація учня в пізнавальній діяльності" має таке змістове навантаження: заглиблення учня в навчальне і позанавчальне пізнання, самовияви у навчанні: пізнавальна активність у вигляді запитань, узагальнень, ініціативи і понаднормативності. Спонтанність, оригінальність, самоактуалізація, високі досягнення, визнання.

Стандартизовані авторські методики: опитувальник "Внутрішні умови розвитку самодетермінації учня у навчально-пізнавальній діяльності". До методики увійшли шкали стандартизованих методик: "САМОАЛ" та "Карта парціальної готовності старшокласників до саморозвитку у професійній діяльності": "цінності самоактуалізації" та "мотиваційний компонент парціальної готовності старшокласників до саморозвитку у професійній діяльності". Методика має два показники: сприятливі і несприятливі внутрішні умови самодетермінації. Опитувальник "Зовнішні умови розвитку самодетермінації учнів у навчально-пізнавальній діяльності". Методика-опитувальник скомбінована зі шкал: "сімейна ідентифікація" (Методика О. Угрина) і шкала: "Позитивний інтерес до дитини з боку батьків" (опитувальник Є. Шаффера "Ставлення батьків до дітей і ставлення дітей до батьків у сім'ї"). Показники методики: сприятливі зовнішні умови, несприятливі зовнішні умови [28].

Стандартизовані методики: "Методика РСК (метод дослідження рівня суб'єктивного контролю)". Показники методики: загальна інтернальність, інтернальність в галузі досягнень, інтернальність в галузі невдач, інтернальність у сім'ї, інтернальність стосовно здоров'я і хвороб. Методика: "Види каузальний орієнтації Р. Райана і Є. Десі". Показники методики:

внутрішня, зовнішня, безособова каузальні орієнтації [1]. Методика: "Виявлення стилю саморегуляції діяльності" (автор – Паригін В.С). Показники методики: автономний і залежний стилі саморегуляції діяльності [22].

Психологічний аналіз одержаних даних. Психологічний аналіз статистичної обробки одержаних емпіричних даних за вищеописаними методиками проводився на основі як кореляційного аналізу, так і факторного. Як засвідчує кореляційний аналіз, показник самореалізації учня у пізнавальній діяльності має позитивний кореляційний зв'язок із показником мотиваційного компонента пізнавальної діяльності (+0,54), операційного компонента пізнавальної діяльності (+0,51) та творчого її компонента (+0,36), а також – із показниками морально-етичної самодетермінації (+0,43) та світоглядної самодетермінації у пізнавальній діяльності (+0,31). Слід зазначити, що показник внутрішньої блокади самодетермінації має негативний кореляційний зв'язок із самореалізацією учня в пізнавальній діяльності (-0,36), в той час як сприятливі внутрішні умови самодетермінації позитивно впливають на самореалізацію учня у пізнавальній діяльності (+0,37). Позитивний кореляційний зв'язок із самореалізацією учня в пізнавальній діяльності має також інтерналізація цінностей (за Р. Райаном і Е. Десі), тобто розуміння і прийняття учнем вищих цінностей у саморегуляцію своєї поведінки (+0,40). Слід зазначити, що негативно впливає на самореалізацію показник деструкції світоглядної самодетермінації (-0,66), в той час як показник конструктивної світоглядної самодетермінації має із самореалізацією учня у пізнавальній діяльності позитивний кореляційний зв'язок (+0,45). Хочемо відмітити, що показник інтернальності учбової діяльності пов'язаний із самореалізацією учня у пізнавальній діяльності зворотнім зв'язком (-0,43). Можемо пояснити це тим, що надто сильний суб'єктивний локус контролю (методика РСК) може блокувати самореалізацію учня як самовиявлення талентів і досягнення визнання і успіхів. Хоч цей показник (як засвідчують наші попередні дослідження) [17, с. 234-264.] позитивно пов'язаний із самодетермінацією, оскільки сприяє рефлексії різних нюансів того, що відбувається навколо пізнавальної діяльності у навчанні.

Як засвідчує факторний аналіз, виокремився один фактор, який можна назвати "Блокада самореалізації учня в пізнавальній діяльності" (-0,81), де визначаються як сприятливі, так і несприятливі для самореалізації учня феномени, а саме: інтернальність навчальної діяльності визначається як психологічний аспект, що сприяє самореалізації і знаходиться у диспозиції з блокадою (+0,72). Отже, інтернальність може заважати зовнішньому вияву самореалізації (про що йшлося дещо вище), але вона усуває внутрішню блокаду самореалізації, сприяє розвитку і становленню самої самореалізації. Також суперечить блокаді самореалізації конструктивна світоглядна самодетермінація (+0,62). Показник каузальної ав-

тономної орієнтації (за методикою Р. Райана і Е. Десі) також має позитивний зв'язок із самореалізацією учня в пізнавальній діяльності (+0,52). Організація сім'ї розвиває самореалізацію учня (+0,31). Це пояснюємо тим, що усвідомлена і планомірна спрямованість батьків на розвиток дитини у сім'ї сприяє тому, що учнем набагато легше досягається самореалізація у навчанні (+0,36). Негативно на самореалізацію учня в пізнавальній діяльності впливає: безособова каузальна орієнтація (за методикою Р. Райана і Е. Десі в адаптації Дергачової О.Є.) (-0,61). Це можна пояснити тим, що неформованість внутрішнього стержня, ціннісних переконань, тобто відсутність самодетермінації як особистісної автономії, сприяє тому, що блокується і самореалізація учня. Негативний зв'язок із самореалізацією учня має амотивувальна мотивація – за Р. Райаном і Е. Десі (методика експертної оцінки) (-0,47) (термінологія Р. Райана і Е. Десі). Крім того, обернений зв'язок виявляє із самореалізацією і показник зовнішньої мотивації (престиж, першість, матеріальна винагорода) (-0,40). Інтерналізація цінностей самоактуалізації, тобто прийняття цих цінностей як своїх власних, сприяє розвитку самореалізації учня у пізнавальній діяльності (+0,40).

Висновки:

1). Самореалізація, за відсутності самодетермінації, має репродуктивно-адаптивний рівень, за наявності самодетермінації – продуктивно-понаднормативний рівень (за дослідженням Галажинського Є.В.).

2). Самодетермінація – це такий психологічний глибинний феномен особистості, який вбирає в себе її внутрішній світ, внутрішні стани і риси характеру, відтак особистість регулює у собі прояви автономності, активності, креативності з позиції найвищих для неї ціннісних і духовних орієнтацій – і, тим самим, досягає самореалізації, чим забезпечує розвиток здібностей, власний саморозвиток.

3). Необхідним є розгляд внутрішніх чинників блокади самореалізації, особливо – появи мотивації уникнення невдач, яка при значному вираженні блокує діяльнісну самореалізацію.

4). Показник самореалізації учня в пізнавальній діяльності має позитивний кореляційний зв'язок із мотиваційним, операційним та творчим її компонентами пізнавальної діяльності, а також – з морально-етичною та світоглядною самодетермінацією. Цим підтверджується гіпотеза про структурну зумовленість прояву самореалізації учня у навчально-пізнавальній діяльності та позитивний вплив на самореалізацію різновидів самодетермінації.

5). Внутрішня блокада самодетермінації має негативний кореляційний зв'язок із самореалізацією учня в пізнавальній діяльності, в той час як сприятливі внутрішні умови самодетермінації позитивно впливають на самореалізацію учня у пізнавальній діяльності. Позитивний кореляційний зв'язок із самореалізацією учня в пізнавальній діяльності має також інтерна-

лізація цінностей самоактуалізації (за Р. Райаном і Е. Десі), тобто розуміння і прийняття учнем вищих цінностей у саморегуляції своєї поведінки.

6). Як засвідчує факторний аналіз, внутрішня каузальна автономна орієнтація (за методикою Р. Райана і Е. Десі) має позитивний вплив на самореалізацію учня в пізнавальній діяльності.

7). Обернений кореляційний зв'язок встановлено із самореалізацією і показником зовнішньої мотивації (престиж, першість, матеріальна винагорода).

Список використаних джерел

1. Галажинский Э.В. Проблема уровней самореализации человека: ценностно-смысловой контекст // Ценностные основания психологической науки и психология ценностей / Эдуард Владимирович Галажинский / [отв. Ред. В.В. Знаков, Т.В. Залевский]. – М. : Институт психологии РАН, 2008. – С. 123-148.

2. Горностай П.П. Готовність особистості до самореалізації як психологічна проблема / П.П. Горностай // Проблеми загальної та педагогічної психології. – 2004. – Т. 6. – Вип. 3. – С. 105-110.

3. Гупаловська В.А. Самореалізація як проблема розвитку особистості у сучасній зарубіжній психології / В.А. Гупаловська // Проблеми гуманітарних наук. Наукові записки ДДУ ім. Івана Франка. – Дрогобич : Вимір, 2002. – Вип. 10. – С. 100-110.

4. Дергачёва О. Е. Личностная автономия как предмет психологического исследования : дисс. ... канд. психол. наук / Ольга Евгеньевна Дергачёва. – М., 2005. – 140 с.

5. Диагностика познавательных способностей: Методики и тесты : учебное пособие. – М. : Академический Проект ; Альма Матер, 2009.

6. Дзюбка Л.В. Особливості становлення діяльній самореалізації підлітків в освітньому просторі школи / Людмила Віталіївна Дзюбка // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції "Генеза буття особистості". – К. : ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2017. – С. 136-137.

7. Друзь О.В. Психосоматичні та соматопсихічні розлади в практиці медичного психолога : монографія / Олег Васильович Друзь, Костянтин Володимирович Аймедов, Віталій Євгенійович Луньов, Інна Олександрівна Черненко. – Одеса : Прес-кур'єр, 2016. – 376 с.

8. Калитеевская Е.Р. Психическое здоровье как способ бытия в мире: от объяснения к переживанию / Е.Р. Калитеевская // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / под ред. Д. А. Леонтьева, В. Г. Щур. – М. : Смысл, 1997. – С. 231-238.

9. Капустюк О. М. Дослідження структурних компонентів самодетермінації особистості / Олена Миколаївна Капустюк, Валентина Семенівна Пастушенко // Психологічні чинники самодетермінації особистості в

освітньому просторі : монографія / за ред. Максименка С.Д. – Кіровоград : Імекс – ЛТД, 2013. – С. 111-135.

10. Козловский О.В. Открой в себе гения / Олег Валериевич Козловский. – Донецк : ООО ПКФ "БАО", 2005.

11. Кудинов С.И. Полисистемный подход исследования самореализации личности / С.И. Кудинов // Сибирский педагогический журнал. – Новосибирск : НГПУ, 2007. – №3. – С. 337-346.

12. Куценко-Лада Г.В. Психологічні механізми генези ментального досвіду в системі самодетермінації особистості / Галина Володимирівна Куценко-Лада // Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі : монографія / за ред. Максименка С.Д. – Кіровоград : Імекс – ЛТД, 2013. – С. 69-110.

13. Леонтьев Д.А. Самореализация и сущностные силы человека / Дмитрий Алексеевич Леонтьев // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / под ред. Д.А. Леонтьева, В.Г. Щур. – М. : Смысл, 1997. – С. 156-176.

14. Лучшие психологические тесты для профотбора и профориентации: описание и руководство к использованию / [отв. ред. А.Ф. Кудряшов]. – Петрозаводск : Изд-во "Петерком", 1992. – С. 94-97.

15. Мар'яненко Л.В. Емпіричне обстеження самодетермінації пізнавальної діяльності учнів / Ліана Василівна Мар'яненко // Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. – К. : ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2012. – Том X. – Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. – Вип. 23. – С. 390-403.

16. Мар'яненко Л. В. Особливості особистісної самодетермінації при нормальному і аномальному розвитку особистості / Ліана Василівна Мар'яненко // Проблеми загальної та педагогічної психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Т. XIV. – Ч. 3 / [за ред. С.Д. Максименка]. – К., 2012. – С. 199-220.

17. Мар'яненко Л.В. Самодетермінація учнів у процесі навчально-пізнавальної діяльності / Ліана Василівна Мар'яненко// Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі : монографія / за ред. Максименка С.Д. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – С. 234-264.

18. Мар'яненко Л.В. Психологічна структура самореалізації учнів в навчально-пізнавальній діяльності / Ліана Василівна Мар'яненко // Актуальні проблеми психології : збірник наук. праць Інституту психології НАПН України ім. Г.С. Костюка. – Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. – Т. 10. – Вип. 28. – К., 2016. – С. 264-273.

19. Невмержицький В.М. Проблеми успішності професійної самореалізації військового психолога / Володимир Максимович Невмержиць-

кий // Матеріали Всеармійської науково-практичної конференції "Актуальні проблеми психологічного забезпечення життєдіяльності військ (сил) в сучасних умовах" (м. Київ, 2009 р.). – К. : НАОУ, 2009. – С. 144-147.

20. Пенькова О.І. Цінності самовдосконалення – важлива умова самореалізації особистості у сімейній взаємодії / Олена Іванівна Пенькова // Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. – Том VI : Психологія обдарованості. – Вип. 13. – К.-Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – С. 121-128.

21. Психодиагностические методы изучения личности : учебное пособие / [ред. и сост. Т.А. Раганова, Н.Ф. Шляхта]. – М., 2000.

22. Психология личности: тесты, опросники, методики / [автор.-сост. Н.В. Киршева, Н.В. Рябчикова]. – М. : Геликон, 1995. – 236 с.

23. Семиченко В.А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс (Лекции, практические занятия, задания для самостоятельной работы) / В.А. Семиченко. – К. : Милленниум, 2004. – 521 с.

24. Сердюк Л.З. Самодетермінація особистості як психологічна основа її самореалізації / Людмила Захарівна Сердюк, Олександр Миколайович Шамич // Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Том VI : Психологія обдарованості. – Вип. 13. – К.-Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – С. 164-173.

25. Сонин В.А. Психодиагностическое познание профессиональной деятельности / В.А. Сонин. – СПб., 2004. – С. 169-178.

26. Терещенко Л.А. Проблема невротичних розладів в ранньому юнацькому віці / Людмила Анатоліївна Терещенко // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції "Генеza буття особистості". – К. : ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2017. – С. 116-117.

27. Шатирко Л.О. Особистісні складові індивідуального поступу людини в освітньому просторі / Лариса Олексіївна Шатирко // Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі : монографія / за ред. Максименка С.Д. – Кіровоград : Імекс – ЛТД, 2013. – С. 185-214.

28. Угрин О.Г. Сімейна ідентифікація як чинник психологічної готовності до професійної самореалізації особистості студента : дис. ... канд. психол. наук / Ольга Георгіївна Угрин. – К., 2014. – 220 с.

29. Эйдемиллер Е.Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия / Е.Г. Эйдемиллер, И.В. Добряков, И.М. Никольская. – СПб., 2003.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Galazhinskij Je.V. Problema urovnej samorealizacii cheloveka: cennostno-smyslovoj kontekst // Cennostnye osnovanija psihologicheskoy nauki i psihologija cennostej / Jeduard Vladimirovich Galazhinskij / [otv. Red. V.V. Znakov, T.V. Zalevskij]. – М. : Institut psihologii RAN, 2008. – S. 123-148.

2. Hornostay P.P. Hotovnist' osobystosti do samorealizatsiyi yak psykholohichna problema / P.P. Hornostay // Problemy zahal'noyi ta pedahohichnoyi psykholohiyi. – 2004. – T. 6. – Vyp. 3. – S. 105-110.

3. Hupalovs'ka V.A. Samorealizatsiya yak problema rozvytku osobystosti u suchasny zarubizhnyy psykholohiyi / V.A. Hupalovs'ka // Problemy humanitarnykh nauk. Naukovi zapysky DDHU im. Ivana Franka. – Drohobych : Vymir, 2002. – Vyp. 10. – S. 100-110.

4. Dergachjova O. E. Lichnostnaja avtonomija kak predmet psihologicheskogo issledovanija : diss. ... kand. psihol. nauk / Ol'ga Evgen'evna Dergachjova. – M., 2005. – 140 s.

5. Diagnostika poznavatel'nyh sposobnostej: Metodiki i testy : uchebnoe posobie. – M. : Akademicheskij Proekt ; Al'ma Mater, 2009.

6. Dzyubko L.V. Osoblyvosti stanovlennja diyal'nisnoyi samorealizatsiyi pidlitkiv v osviti'nomu prostori shkoly / Lyudmyla Vitaliyivna Dzyubko // Materialy III Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi "Henezza buttya osobystosti". -K. : DP "Informatsiyno-analitychne ahent'stvo", 2017. – S. 136-137.

7. Druz' O.V. Psykhosomatychni ta somatopsychichni rozlady v praktytsi medychnoho psykholoha : monohrafiya / Oleh Vasy'l'ovych Druz', Kostyantyn Volodymyrovych Aymedov, Vitaliy Yevheniyovych Lun'ov, Inna Oleksandrivna Chernenko. – Odesa : Pres-kur"yer, 2016. – 376 s.

8. Kaliteevskaja E.R. Psihicheskoe zdorov'e kak sposob bytija v mire: ot objasnenija k perezhivaniu / E.R. Kaliteevskaja // Psihologija s chelovecheskim licom: gumanisticheskaja perspektiva v postsovetskoj psihologii / pod red. D. A. Leont'eva, V. G. Shhur. – M. : Smysl, 1997. – S. 231-238.

9. Kapustyuk O. M. Doslidzhennja strukturnykh komponentiv samo determinatsiyi osobystosti / Olena Mykolayivna Kapustyuk, Valentyna Semenivna Pastushenko // Psykholohichni chynnyky samodeterminatsiyi osobystosti v osviti'nomu prostori : monohrafiya / za red. Maksymenka S.D. – Kirovohrad : Imeks – LTD, 2013. – S. 111-135.

10. Kozlovskij O.V. Otkroj v sebe genija / Oleg Valerievich Kozlovskij. – Doneck : OOO PKF "BAO", 2005.

11. Kudinov S.I. Polisistemnyj podhod issledovanija samorealizatsii lichnosti / S.I. Kudinov // Sibirskij pedagogicheskij zhurnal. – Novosibirsk : NGPU, 2007. – №3. – S. 337-346.

12. Kutsenko-Lada H.V. Psykholohichni mekhanizmy henezy mental'noho dosvidu v systemi samodeterminatsiyi osobystosti / Halyna Volodymyrivna Kutsenko-Lada // Psykholohichni chynnyky samodeterminatsiyi osobystosti v osviti'nomu prostori : monohrafiya / za red. Maksymenka S.D. – Kirovohrad : Imeks – LTD, 2013. – S. 69-110.

13. Leont'ev D.A. Samorealizacija i sushhnostnye sily cheloveka /Dmitrij Alekseevich Leont'ev // Psihologija s chelovecheskim licom: gumanisticheskaja

perspektiva v postsovetskoj psihologii / pod red. D.A. Leont'eva, V.G. Shhur. – M. : Smysl, 1997. – S. 156-176.

14. Luchshie psihologicheskie testy dlja profotbora i proforientacii: opisanie i rukovodstvo k ispol'zovaniju / [otv. red. A.F. Kudrjashov]. – Petrozavodsk : Izd-vo "Peterkom", 1992. – S. 94-97.

15. Mar"yanenko L.V. Empirychne obstezhennya samodeterminatsiyi piznaval'noyi diyal'nosti uchniv / Liana Vasylivna Mar"yanenko // Aktual'ni problemy psiholohiyi : zbirnyk naukovykh prats' Instytutu psiholohiyi imeni H.S. Kostyuka. – K. : DP "Informatsiyno-analitychne ahent-stvo", 2012. – Tom Kh. – Psiholohiya navchannya. Henetychna psiholohiya. Medychna psiholohiya. – Vyp. 23. – S. 390-403.

16. Mar"yanenko L. V. Osoblyvosti osobystisnoyi samodeterminatsiyi pry normal'nomu i anomal'nomu rozvytku osobystosti / Liana Vasylivna Mar"yanenko // Problemy zahal'noyi ta pedahohichnoyi psiholohiyi : zbirnyk naukovykh prats' Instytutu psiholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrainy. – T. KhIV. – Ch. 3 / [za red. S.D. Maksymenka]. – K., 2012. – S. 199-220.

17. Mar"yanenko L.V. Samodeterminatsiya uchniv u protsesi navchal'no-piznaval'noyi diyal'nosti / Liana Vasylivna Mar"yanenko // Psiholohichni chynnyky samodeterminatsiyi osobystosti v osvith'omu prostori : monohrafiya / za red. Maksymenka S.D. – Kirovohrad : Imeks-LTD, 2013. – S. 234-264.

18. Mar"yanenko L.V. Psiholohichna struktura samorealizatsiyi uchniv v navchal'no-piznaval'niyi diyal'nosti / Liana Vasylivna Mar"yanenko // Aktual'ni problemy psiholohiyi : zbirnyk nauk. prats' Instytutu psiholohiyi NAPN Ukrainy im. H.S. Kostyuka. – Psiholohiya navchannya. Henetychna psiholohiya. Medychna psiholohiya. – T. 10. – Vyp. 28. – K., 2016. – S. 264-273.

19. Nevmerzhyts'kyy V.M. Problemy uspishnosti profesiyanoi samorealizatsiyi viys'kovoho psiholoha / Volodymyr Maksymovych Nevmerzhyts'kyy // Materialy Vsearmiy's'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi "Aktual'ni problemy psiholohichnoho zabezpechennya zhyttyedyal'nosti viys'k (syl) v suchasnykh umovakh" (m. Kyiv, 2009 r.). – K. : NAOU, 2009. – S. 144-147.

20. Pen'kova O.I. Tsinnosti samovdoskonalennya – vazhlyva umova samorealizatsiyi osobystosti u simeyniy vzayemodiyi / Olena Ivanivna Pen'kova // Aktual'ni problemy psiholohiyi : zbirnyk naukovykh prats' Instytutu psiholohiyi im. H.S. Kostyuka NAPN Ukrainy. – Tom VI : Psiholohiya obdarovanosti. – Vyp. 13. – K.-Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2017. – S. 121-128.

21. Psihodiagnosticheskie metody izuchenija lichnosti : uchebnoe posobie / [red. i sost. T.A. Ratanova, N.F. Shljahta]. – M., 2000.

22. Psihologija lichnosti: testy, oprosniki, metodiki / [avtor.-sost. N.V. Kirsheva, N.V. Rjabchikova]. – M. : Gelikon, 1995. – 236 s.

23. Semichenko V.A. Problemy motivacii povedenija i dejatel'nosti cheloveka. Modul'nyj kurs (Lekcii, prakticheskie zanjatija, zadanija dlja samostojatel'noj raboty) / V.A. Semichenko. – K. : Millenium, 2004. – 521 s.

24. Serdyuk L.Z. Samodeterminatsiya osobystosti yak psykholohichna osnova yiyi samorealizatsiyi / Lyudmyla Zakhariivna Serdyuk, Oleksandr Mykolayovych Shamykh // Aktual'ni problemy psykholohiyi : zbirnyk naukovykh prats' Instytutu psykholohiyi imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny. – Tom VI : Psykholohiya obdarovanosti . – Vyp. 13. – K.-Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2017. – S. 164-173.

25. Sonin V.A. Psihodiagnosticheskoe poznanie professional'noj dejatel'nosti / V.A. Sonin. – SPb., 2004. – S. 169-178.

26. Tereshchenko L.A. Problema nevrotichnykh rozladiv v rann'omu yunats'komu vitsi /Lyudmyla Anatoliiivna Tereshchenko // Materialy III Mizhnarodnoyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi "Heneza buttya osobystosti". – K. : DP "Informatsiyno-analitychne ahent'stvo", 2017. – S. 116-117.

27. Shatyрко L.O. Osobystisni skladovi indyvidual'noho postupu lyudyny v osvith'omu prostori / Larysa Oleksiyivna Shatyрко// Psykholohichni chynnyky samodeterminatsiyi osobystosti v osvith'omu prostori : monohrafiya / za red. Maksymenka S.D. – Kirovohrad : Imeks – LTD, 2013. – S. 185-214.

28. Uhryn O.H. Simeyna identyfikatsiya yak chynnyk psykholohichnoyi hotovnosti do profesiynoyi samorealizatsiyi osobystosti studenta : dys. ... kand. psykhol. nauk / Ol'ha Heorhiyivna Uhryn. – K., 2014. – 220 s.

29. Jejdemiller E.G. Semejnyj diajnoz i semejnaja psihoterapija / E.G. Jejdemiller, I.V. Dobrjakov, I.M. Nikol'skaja. – SPb., 2003.

L.V. Marianenko. The empirical research of student self-realization in the process of learning and cognitive activity. On the basis of the theoretical review, it is concluded that self-realization of the personality presages self-determination (self-causality and self-directedness), after which self-realization is realized, and, finally, self-development of the personality as a productive developmental effect of self-realization. It indicates the criteria for self-determination: a sense of freedom, independence in choice, spontaneity, creativity, passion for business. For this, a person must have high potentials: spiritual, moral, personal, self-fulfilling. Qualities that block self-realization, such as the motivation for avoiding failures, different neurotic deviations of the personality are singled out, for example: sensitivity to threats of the personal "I", development of self-doubt. Among the factors of blockade of self-realization, there is also such a phenomenon as scarcity, defined as experiencing a deficit while satisfying the basic needs of the individual. Empirically defined are the qualities that reduce the blockade of self-realization (internality in the field of achievements, constructivism of worldview moderating, autonomous causal orientation, high family organization, internalization of higher family values). According to the factor analysis, the blockade of student self-realization in the process of learning and cognitive activity impersonal causal orientation, amotivating motivation (motivation, disorganizing activity); the predominance of

external motivation (prestige, primacy, material encouragement) is the terminology of R. Ryan and E. Deci.

Key words: Self-realization, self-determination, personal potential, self-fulfilling potential, favorable and unfavorable conditions of self-determination, blockade of self-realization, diagnostics of self-determination and self-realization of the student's personality in the process of cognitive learning activity, factoring and factor analysis of the quality, reinforcing the blockade of self-realization, quality, simulating the blockade of self-realization.

Отримано: 05.12.2017 р.

УДК 159.937.23

О.Ю. Мурзенкова

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СВІДОМОГО СПРИЙМАННЯ

О.Ю. Мурзенкова. Психологічні особливості свідомого сприймання. У статті розкривається проблема об'єктивності відчуттів і перцептивного сприймання. Свідомий досвід кожної людини унікальний і формується через відчуття та сприймання. Сенсорні порогові аналізаторів, селективна увага і мінливий емоційний фон формують унікальну для кожної особистості картину світу. Отже, постає питання, чи доцільно говорити про об'єктивність, якщо кожна людина живе в світі унікальних відчуттів, для неї реальніших, ніж відчуття іншої людини.

Ключові слова: діапазон сприймання, "пляшкове горло" уваги, емоції, суб'єктивність відчуттів, психологічна прийнятність.

О.Ю. Мурзенкова. Психологические особенности осознанного восприятия. В статье раскрывается проблема степени объективности ощущений и перцептивного восприятия. Сознательный опыт каждого человека уникальнее и формируется с помощью ощущений и восприятия. Сенсорные пороги анализаторов, селективное внимание и изменчивый эмоциональный фон формируют уникальную для каждой личности картину мира. Поэтому возникает вопрос, целесообразно ли говорить об объективности, если каждый человек живет в мире уникальных ощущений, которые для него более реальны, чем чувства другого человека.

Ключевые слова: диапазон восприятия, "бутылочное горло" внимания, эмоции, субъективность ощущений, психологическая приемлемость.

Постановка проблеми. Картина світу, віддзеркалена в свідомості, є сукупністю образів, які прийнято вважати об'єктивно сприйнятими і відтвореними. Проте чи можна взагалі говорити про об'єктивність сприйнятого світу, якщо цей образ сприйнято органами чуття, що мають обмежені здібності сприймати потік стимулів? Проблема об'єктивності перцептивного сприймання посилюється обмеженою здатністю уваги сприймати одночасно певний обсяг інформації. І кінцевою ланкою викривлення образів є емо-